C/2025/773

11.2.2025.

Mišljenje Europskog gospodarskog i socijalnog odbora

Revizija Teritorijalnog programa EU-a 2030. – Prema integriranijem i građanskom pristupu i jačoj povezanosti s kohezijskom politikom

(samoinicijativno mišljenje)

(C/2025/773)

Izvjestitelj: **Stefano PALMIERI**

Savjetnik/ica:	Marco CELI, za izvjestitelja
Odluka Plenarne skupštine:	18.1.2024.
Pravna osnova:	pravilo 52. stavak 2. Poslovnika
Nadležna stručna skupina:	Stručna skupina za ekonomsku i monetarnu uniju te ekonomsku i socijalnu koheziju
Datum usvajanja u Stručnoj skupini:	6.11.2024.
Datum usvajanja na plenarnom zasjedanju:	5.12.2024.
Plenarno zasjedanje br.:	592
Rezultat glasanja (za/protiv/suzdržani):	176/0/2

1. Zaključci i preporuke

1.1. EGSO naglašava stratešku ulogu Teritorijalnog programa 2030. u promicanju teritorijalne kohezije i savladavanju gospodarskih, socijalnih i okolišnih izazova s kojima se suočavaju razne regije, ali skreće pozornost na to da sredstva koja je EU stavio na raspolaganje uopće nisu dovoljna za suzbijanje centralizirajućih trendova jedinstvenog tržišta.

1.2. EGSO smatra da Teritorijalni program 2030. mora, s jedne strane, promicati petu slobodu jedinstvenog tržišta – koja je u izvješću Enrica Lette nazvana „slobodom ostanka”, što znači da svatko ima pravo ostati na mjestu na kojem želi živjeti – odnosno zajamčiti potpunu ekonomsku, socijalnu i teritorijalnu koheziju pružanjem javnih usluga od općeg interesa, adekvatnih veza s prometnim mrežama i promicanjem održivog životnog prostora i kvalitete života. S druge pak strane, kako je opisano u izvješću Marija Draghija, Teritorijalni program mora svim područjima pružiti mogućnost da iskoriste lokalne prilike za razvoj zahvaljujući intervencijama koje mogu osigurati i ojačati njihovu konkurentnost, primjerice, poticanjem ulaganja u inovacije, trajno obrazovanje i strukovno osposobljavanje, poduzetništvo, okolišnu održivost, digitalni razvoj itd.

1.3. EGSO naglašava da je predmetni program, s naglaskom na pravednijoj i zelenijoj Europi, usklađen s dugoročnim ciljevima EU-a i predstavlja čvrst temelj za integrirano prostorno planiranje.

1.4. EGSO napominje da, unatoč mjerama EU-a za testiranje i provedbu Teritorijalnog programa 2030., koristi koje on može donijeti za potporu koheziji i pravednom razvoju još nisu u potpunosti iskorištene na lokalnoj i teritorijalnoj razini.

1.5. EGSO naglašava da je važno istaknuti međusobnu povezanost Teritorijalnog programa 2030. i kohezijske politike. Teritorijalni program 2030. strateški je instrument za potporu lokalnim područjima kojim se utvrđuju prioriteti za suočavanje s izazovima koji ih muče, dok se kohezijskom politikom osigurava njegova provedba financiranjem ciljanih projekata, čime se doprinosi smanjenju razlika i promicanju održivog rasta u regijama EU-a.

1.6. EGSO smatra da je potrebno poboljšati informiranje i uključenost civilnog društva u postupke planiranja i provedbe Teritorijalnog programa 2030. i naglašava rizik od usvajanja inicijativa i projekata koji nisu u potpunosti usklađeni s potrebama građana i društvenih i gospodarskih dionika, koji su krajnji korisnici politika i strategija EU-a.

1.7. EGSO skreće pozornost na krize i sistemske promjene koje karakteriziraju EU i na posljedično povećanje poremećaja i rizika (socijalnih, gospodarskih, ekoloških itd.) te predlaže da se izričito naglasi potreba za sustavnim razmatranjem otpornosti u okviru Teritorijalnog programa 2030.

1.8. EGSO pozdravlja proces razvoja i eksperimentiranja u okviru Teritorijalnog programa 2030. zahvaljujući pilot-projektima, ali ukazuje na to da ima puno prostora za poboljšanje primjene procesa integriranog teritorijalnog razvoja (socijalnog, gospodarskog i ekološkog) kako bi se podržala provedba procesa teritorijalne kohezije na temelju načela odgovornosti i supsidijarnosti. U tom kontekstu EGSO smatra da bi pilot-projekti ipak trebali obuhvaćati jednu ili više regija u svim državama članicama, što trenutačno nije slučaj.

1.9. S obzirom na endogene i egzogene čimbenike, EGSO smatra da se pitanjima kohezije, održivosti i otpornosti raznih teritorijalnih dimenzija EU-a ne može baviti zasebno uobičajenim instrumentima, tako da preporučuje da se Teritorijalni program uključi u postupak europskog semestra, u skladu sa smjernicama koje podupire Europska promatračka mreža za teritorijalni razvoj i koheziju (ESPON).

1.10. EGSO preporučuje da se ostvari najuža moguća koordinacija između Teritorijalnog programa 2030. i kohezijske politike. To se može postići funkcionalnim partnerstvima između urbanih i ruralnih područja i integriranim projektima usmjerenima na jačanje održivosti i otpornosti lokalnih gospodarskih, socijalnih i ekoloških sustava (urbanih područja, njihovih prigradskih područja i ruralne okolice).

1.11. EGSO podsjeća na potrebu za jačanjem sudjelovanja predstavnika socijalnih i gospodarskih partnera u okviru načela partnerstva za teritorijalni (lokalni i regionalni) razvoj i ističe da dobar primjer pravedne zastupljenosti pruža program lokalnog razvoja pod vodstvom zajednice (CLLD) ([1]), u kojem najviše 50 % članova partnerstva može biti iz javne uprave.

1.12. EGSO naglašava potrebu za razvojem procesa i inicijativa usmjerenih na jačanje koherentnosti Teritorijalnog programa EU-a 2030. s potrebama i izazovima EU-a, kao i na jačanje sinergije s Poveljom iz Leipziga i Planom EU-a za gradove.

1.13. EGSO smatra da je ključno provesti specijalizaciju djelovanja u okviru Teritorijalnog programa EU-a 2030. u skladu sa sljedećim prioritetima: borba protiv klimatskih promjena, prilagodba demografskim promjenama, konsolidacija integriranog pristupa uravnoteženom teritorijalnom razvoju i jačanje građanskog i participativnog pristupa civilnog društva.

1.14. EGSO ističe potrebu za ulaganjem u jačanje socijalne infrastrukture kako bi se poboljšao pristup zdravstvenim uslugama i uslugama socijalne skrbi, posebno u ruralnim i udaljenim područjima ([2]). Bitno je putem programa socijalne uključenosti provoditi inicijative kojima se pospješuje integracija migranata i podupiru zajednice pogođene demografskim padom.

1.15. EGSO naglašava važnost podupiranja razvoja tzv. srebrnog gospodarstva odnosno gospodarstva povezanog sa starijim osobama (eng. *silver economy*) ([3]) stvaranjem mogućnosti zapošljavanja i osposobljavanja za mlade i žene te poticanjem digitalizacije i inovacija u sektorima koji odgovaraju na potrebe sve starijeg stanovništva.

1.16. EGSO promicanje uravnoteženog i održivog teritorijalnog razvoja smatra prioritetom koji treba provoditi pojačanom suradnjom među svim razinama vlasti i integriranom koordinacijom regionalnih politika, prometa, zdravstvene skrbi i liječenja, okoliša, energetike i poljoprivrede. Ključno je osigurati pravednu raspodjelu resursa i mogućnosti među svim europskim regijama poboljšanjem prometne infrastrukture i smanjenjem digitalnog jaza kako bi se osigurala bolja povezanost.

([1]) *LEADER/CLLD explained | The European Network for Rural Development (ENRD)* (Objašnjenje programa LEADER/CLLD | Europska mreža za ruralni razvoj (ENRD)).

([2]) Izvješće radne skupine na visokoj razini za ulaganje u socijalnu infrastrukturu u Europi, 2018., *Boosting Investment in Social Infrastructure in Europe* (Poticanje ulaganja u socijalnu infrastrukturu u Europi), Fransen, L., del Bufalo, G., Reviglio, E., Dokument za raspravu 074/siječanj 2018., Europska komisija – Europska udruga dugoročnih ulagača.

([3]) *The EU Commission promotes the Silver Economy | Interreg Europe* (Europska komisija potiče srebrno gospodarstvo | Interreg Europa).

1.17. EGSO smatra da je s pomoću izgradnje kapaciteta nužno razviti kompetencije povećati nadležnosti administratora i državnih službenika u vezi s Teritorijalnim programom 2030. Inicijative za osposobljavanje i usavršavanje omogućit će im da se uhvate u koštac sa složenim teritorijalnim izazovima i integriraju prioritete Teritorijalnog programa u lokalne politike, čime se promiče učinkovitije i održivije upravljanje.

1.18. EGSO ističe potrebu za podupiranjem uključivijeg i participativnijeg donošenja odluka na podnacionalnoj razini povećanjem upotrebe javnih savjetovanja i participativnih postupaka kako bi se aktivno uključile organizacije civilnog društva, socijalni partneri, zaklade i druge filantropske organizacije te građani. Lokalnim zajednicama treba pružiti potrebne alate i stručno znanje da bi mogle utjecati na odluke koje se odnose na njihovo područje, a pritom treba poticati komplementarnost javnih sredstava EU-a kako bi se pospješilo osnaživanje zajednica.

1.19. EGSO naglašava važnost osiguravanja transparentnosti u postupcima donošenja odluka osiguravanjem pristupa relevantnim podacima i informacijama te jasnom komunikacijom s građanima o razlozima za odluke. Za pravednije je društvo bitno da sve društvene skupine, uključujući manjine i ranjive skupine, budu zastupljene u odlukama na podnacionalnoj razini zahvaljujući politikama kojima se suzbijaju nejednakosti i potiče socijalna integracija.

1.20. EGSO potiče suradnju između javnih uprava i dionika u provedbi lokalnih projekata te insistira na uključivanju lokalnih vlasti u strateško planiranje i međuregionalnu suradnju.

1.21. EGSO smatra da je ključno podupirati demokratskije, uključivije i odgovornije upravljanje u kojem su građani i organizacije civilnog društva aktivni subjekti u oblikovanju budućnosti područja na kojima žive.

2. **Kontekst i opće napomene**

2.1. Teritorijalni program 2030. ([4]) međuvladin je dokument kojim se promiče teritorijalna kohezija u EU-u s ciljem ostvarivanja koristi za sva europska područja i građane. Iako resursi EU-a za koheziju nisu dovoljni za suzbijanje centralizirajućih trendova jedinstvenog tržišta, u okviru Teritorijalnog programa 2030. i Kohezijskog fonda hvata se u koštac s gospodarskim, socijalnim i okolišnim izazovima. Unatoč tome što Teritorijalni program 2030. ne sadrži izravne provedbene instrumente, u njemu se poziva da se teritorijalna dimenzija integrira u sve politike upravljanja ne bi li se ostvarila pravednija i zelenija Europa.

2.1.1. Sredstva koja je EU izdvojio za koheziju nikad nisu bila ni približno dovoljna da se suzbiju trendovi centralizacije jedinstvenog tržišta. Međutim, Teritorijalni program (u mjeri u kojoj se smatrao prioritetom) i Kohezijski fond imali su bitnu ulogu u savladavanju gospodarskih, socijalnih i okolišnih izazova koji utječu na razne regije.

2.1.2. Teritorijalnim programom 2030. jačaju se instrumenti kojima se osigurava da sva europska područja i njihovo stanovništvo imaju izglede za razvoj i koheziju (pravednija Europa) i da se provode postupci i strategije za zaštitu okoliša i pomoć u razvoju područja i gospodarskih sustava zahvaljujući procesima koji su u skladu s prioritetima okolišne održivosti i kružnog gospodarstva (zelenija Europa).

2.2. Upravljanje Teritorijalnim programom 2030. temelji se na višerazinskoj suradnji europskih, nacionalnih, regionalnih i lokalnih institucija. Glavni elementi su: koordinacija teritorijalnih politika koju provode Europska komisija i države članice, aktivno sudjelovanje lokalnih i regionalnih vlasti kako bi se odgovorilo na potrebe teritorija i mehanizmi praćenja i evaluacije kako bi se osigurala transparentnost i stalna poboljšanja.

2.2.1. U 2021. je pokrenuto sedam pilot-projekata kako bi se ključne aktere potaknulo na djelovanje i pokazalo na koji se način ciljevi Teritorijalnog programa 2030. mogu konkretno ostvariti na lokalnoj i regionalnoj razini. Te se mjere financiraju nacionalnim sredstvima država članica koje sudjeluju, a svrha im je testirati inovativne lokalizirane pristupe prilagođene lokalnim posebnostima.

([4]) https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/brochure/territorial_agenda_2030_summary_en.pdf.

2.3. Civilno društvo ima krucijalnu ulogu u provedbi Teritorijalnog programa 2030., ali njegovo sudjelovanje još se uvijek ne valorizira u dovoljnoj mjeri, što je vidljivo iz poteškoća s aktivnim uključivanjem socijalnih i gospodarskih partnera, posebno kad je riječ o najranjivijim skupinama. Bitno je ojačati sudjelovanje civilnog društva kako bi se zajamčilo uključivo upravljanje koje vodi računa o potrebama različitih teritorijalnih aktera i poboljšava kvalitetu života u europskim regijama.

2.4. Teritorijalni program 2030. podupire jačanje teritorijalne dimenzije svih politika, na svim razinama vlasti, a odnosi se na sljedeće prioritete:

— teritorijalnu koheziju: promicanje ravnoteže i održivog razvoja svih područja EU-a smanjenjem ekonomskih, socijalnih i kulturnih razlika među njima;

— partnerstvo i višerazinsko upravljanje: aktivno uključivanje teritorijalnih aktera na svim razinama donošenja odluka, poticanje dijaloga i suradnje među raznim lokalnim i regionalnim vlastima i promicanje participativnog i uključivog upravljanja;

— razvoj i gospodarsku konkurentnost: podupiranje gospodarskog razvoja, inovacija i konkurentnosti europskih regija, gradova i općina, promicanje poduzetništva, zapošljavanja, digitalizacije i pristupa infrastrukturi;

— okolišnu i socijalnu održivost: osiguravanje okolišne i socijalne održivosti europskih područja poticanjem prelaska na niskougljično i kružno gospodarstvo, osiguranje zaštite okoliša i prirodnih resursa, kao i skladne koegzistencije ljudskih aktivnosti i okoliša.

2.5. Teritorijalni program 2030. koristan je alat za pomoć europskim područjima u suočavanju s izazovima koji se zbog njihove složenosti i važnosti ne mogu riješiti uobičajenim sredstvima, a to su:

— teritorijalna kohezija: osiguravanje toga da sve regije EU-a imaju jednake mogućnosti za gospodarski i socijalni razvoj;

— okolišna održivost: promicanje održivog razvoja kojim se uzimaju u obzir potrebe okoliša i osigurava očuvanje prirodnih resursa, u skladu s ciljevima održivog razvoja;

— gospodarska konkurentnost: poticanje gospodarskog rasta i inovacija u svim europskim regijama kako bi se osiguralo otvaranje radnih mjesta i ekonomsko blagostanje;

— teritorijalno upravljanje: poboljšanje upravljanja na regionalnoj i lokalnoj razini uključivanjem svih relevantnih aktera u oblikovanje teritorijalnih politika;

— koordinacija politika: promicanje veće usklađenosti i koordinacije između europskih i nacionalnih politika radi učinkovitog iskorištavanja teritorijalnih resursa i mogućnosti;

— socijalna uključenost: osiguravanje toga da svi ljudi, bez obzira na područje na kojem žive, imaju pristup istim mogućnostima gospodarskog, društvenog i političkog sudjelovanja.

2.6. Veza između Teritorijalnog programa 2030., Povelje iz Leipziga i Plana EU-a za gradove (vidjeti mišljenje „Revizija Teritorijalnog programa EU-a, Povelje iz Leipziga i Plana EU-a za gradove” ([5])) vidljiva je u njihovim zajedničkim ciljevima, vodećim načelima i strateškim pristupima. Iako ti dokumenti imaju različit fokus i kontekst razvoja, međusobno se isprepliću i jačaju radi promicanja održivog i integriranog teritorijalnog i urbanog razvoja u cijeloj Europskoj uniji.

2.6.1. U pogledu povezanosti s Teritorijalnim programom 2030. valja istaknuti prioritete utvrđene u Sporazumu iz Ljubljane i njegovu višegodišnjem programu rada za razdoblje 2022. – 2026., a to su: bolja regulativa, bolje financiranje i bolje znanje (tri stupa tog sporazuma, koji bi, u skladu s političkom izjavom, trebali biti usklađeni s drugim europskim i međunarodnim programima održivog urbanog razvoja).

([5]) Mišljenje Europskog gospodarskog i socijalnog odbora o temi „Revizija Teritorijalnog programa EU-a, Povelje iz Leipziga i Plana EU-a za gradove” (SL C 429, 11.12.2020., str. 145.).

2.7. Teritorijalni program 2030. usko je povezan s nizom strategija i politika EU-a, što se očituje u zajedničkim ciljevima, komplementarnosti mjera i sinergiji u financiranju.

2.7.1. **Kohezijska politika** ([6]) – Svrha je Teritorijalnog programa 2030. smanjiti teritorijalne razlike i promicati uravnotežen razvoj, što su i glavni ciljevi kohezijske politike EU-a. Europskim strukturnim i investicijskim fondovima, posebno Europskim fondom za regionalni razvoj (EFRR) i Europskim socijalnim fondom (ESF), podupiru se projekti koji odražavaju prioritete Teritorijalnog programa, kao što su okolišna održivost i socijalna uključenost.

2.7.2. **Europski zeleni plan** – Teritorijalni program 2030. doprinosi europskom zelenom planu – strategiji EU-a da do 2050. postane prvi klimatski neutralan kontinent. Teritorijalne inicijative koje se promiču u okviru Programa, kao što su održivi urbani razvoj i integrirano upravljanje prirodnim resursima, u skladu su s ciljevima zelenog plana.

2.7.3. **Zajednička poljoprivredna politika** ([7]) – Teritorijalni program 2030. promiče uravnotežen teritorijalni razvoj koji uključuje i urbana i ruralna područja, čime se jamči teritorijalna kohezija.

2.7.4. **Strategija za bioraznolikost do 2030.** ([8]) – Teritorijalni program 2030. doprinosi zaštiti bioraznolikosti promicanjem održivih praksi korištenja zemljišta i očuvanjem prirodnih staništa, u skladu s ciljevima Strategije EU-a za bioraznolikost do 2030.

2.7.5. **Akcijski plan za kružno gospodarstvo** ([9]) – Teritorijalni program 2030. podupire prelazak na kružno gospodarstvo promicanjem održivog upravljanja resursima i recikliranja, u skladu s akcijskim planom EU-a za kružno gospodarstvo.

2.7.6. **Europska digitalna strategija** ([10]) – Teritorijalni program 2030. potiče digitalnu uključenost i tehnološke inovacije na lokalnim područjima, čime se podupiru ciljevi europske digitalne strategije za poboljšanje povezivosti i digitalne pismenosti.

2.8. U okviru kohezijske politike i provedbenih instrumenata za razdoblje 2021. – 2027. ističe se izravna veza Teritorijalnog programa 2030. i strateškog cilja br. 5 „Europa bliža građanima” ([11]). S obzirom na to, valja istaknuti stratešku ulogu koju u provedbi Teritorijalnog programa 2030. imaju integrirana teritorijalna ulaganja (ITI) ([12]) i lokalni razvoj pod vodstvom zajednice ([13]), kao i programi Europske teritorijalne suradnje (Interreg) ([14]).

2.8.1. Integrirana teritorijalna ulaganja i lokalni razvoj pod vodstvom zajednice uvedeni su 2014. na temelju iskustva s inicijativom LEADER. Dodatno su pojačani za razdoblje 2021. – 2027., a naglašavaju važnost integriranih teritorijalnih strategija za koheziju. Tim se instrumentima promiče pristup teritorijalnom razvoju odozdo prema gore, uz uključivanje lokalnih i regionalnih vlasti i olakšavanje dijaloga s dionicima, kao i jačanje suradnje između javnog i privatnog sektora i među raznim razinama vlasti.

2.8.2. Programi Interrega imaju ključnu ulogu u podupiranju Teritorijalnog programa 2030. kao strateškog okvira čiji je cilj promicanje uravnoteženog i održivog teritorijalnog razvoja u Europi poticanjem zajedničkog razvoja pograničnih područja (prekogranična dimenzija), podupiranjem integracije prometnih mreža, zaštite okoliša i upravljanja prirodnim resursima iz šire perspektive (transnacionalna dimenzija) te poticanjem razmjene znanja i stručnosti u interesu homogenijeg teritorijalnog razvoja (međuregionalna dimenzija).

([6]) SL L 231, 30.6.2021., str. 159.
([7]) https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/cap-introduction/.
([8]) COM(2020) 380 final.
([9]) COM(2020) 98 final.
([10]) COM(2020) 67 final.
([11]) SL L 231, 30.6.2021., str. 159.
([12]) Inforegio – integrirana teritorijalna ulaganja (europa.eu).
([13]) https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/guidelines/2014/guidance-on-community-led-local-development-in-european-structural-and-investment-funds.
([14]) SL L 231, 30.6.2021., str. 94.

2.9. Provedba Teritorijalnog programa 2030., koji nema zasebna financijska sredstva, podupire se raznim financijskim instrumentima koji su na raspolaganju državama članicama i regijama, a koji se mogu razvrstati u dvije glavne kategorije: programi pod neizravnim upravljanjem i programi pod izravnim upravljanjem. Tim se programima podupire provedba Teritorijalnog programa 2030. u svim teritorijalnim dimenzijama i s obzirom na gospodarske, okolišne i socijalne ciljeve. Valja istaknuti nedostatak kapaciteta za provedbu postupaka za korištenje programa koja bi se zasnivala na komplementarnosti i sinergiji.

2.9.1. Kad je riječ o programima pod neizravnim upravljanjem aktivnima u razdoblju 2021. – 2027., ističu se sljedeći instrumenti:

— Europski fond za regionalni razvoj (EFRR), ([15])

— Europski socijalni fond (ESF), ([16])

— Kohezijski fond, ([17])

— Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EPFRR), ([18])

— Europski fond za pomorstvo i ribarstvo (EFPR) ([19]).

2.9.2. Kad je riječ o programima pod izravnim upravljanjem aktivnima u razdoblju 2021. – 2027., ističu se sljedeći programi:

— Obzor Europa, ([20])

— Program LIFE, ([21])

— Erasmus+, ([22])

— Program InvestEU ([23]).

3. **Rezultati Teritorijalnog programa 2030.**

3.1. Provedbom Teritorijalnog programa 2030. ostvareni su rezultati na teritorijalnoj razini kako u pilot-projektima usmjerenima na ispitivanje izvedivosti mjera i mjerenje njihove učinkovitosti tako i u pogledu postupaka koje javna i privatna tijela provode u područjima NUTS 2 ([24]) i NUTS 3 ([25]).

3.2. Kad je riječ o pilot-projektima ([26]), rezultati pokazuju da su za postizanje ciljeva Teritorijalnog programa 2030. važni višerazinska suradnja i lokalizirani pristup. Kombinacija inovacija, sudjelovanja i prilagodbe lokalnim posebnostima pokazala se uspješnom strategijom za suočavanje s izazovima održivog razvoja:

3.2.1. **Jačanje višerazinske suradnje:** pilot-projekti potaknuli su tijesnu suradnju lokalnih, regionalnih i nacionalnih vlasti, što je dovelo do veće kohezije među politikama i strategijama teritorijalnog razvoja.

([15]) SL L 231, 30.6.2021., str. 60.
([16]) SL L 231, 30.6.2021., str. 21.
([17]) SL L 231, 30.6.2021., str. 60.
([18]) SL L 435, 6.12.2021., str. 1.
([19]) SL L 247, 13.7.2021., str. 1.
([20]) SL L 170, 12.5.2021., str. 1.
([21]) SL L 172, 17.5.2021., str. 53.
([22]) SL L 189, 28.5.2021., str. 1.
([23]) SL L 107, 26.3.2021., str. 30.
([24]) NUTS 2: osnovne regije za primjenu regionalnih politika.
([25]) NUTS 3: male regije za specifična pitanja.
([26]) *Territorial Agenda 2030 | A future for all places* (Teritorijalni program 2030. | Budućnost za sva mjesta).

3.2.2. **Inovativna i prilagođena rješenja:** osmišljena su i provedena inovativna rješenja prilagođena lokalnim posebnostima, kojima su se rješavali specifični problemi raznih regija, čime je pak poboljšana djelotvornost intervencija.

3.2.3. **Sudjelovanje i uključenost dionika:** putem dijaloga usmjerenih na postizanje konsenzusa bilo je moguće uključiti niz dionika, među kojima su bili i građani, poduzeća, nevladine udruge i visokoškolske ustanove. Time je zajamčeno da su usvojena rješenja široko rasprostranjena i da ih zajednica podupire.

3.2.4. **Poboljšanje kvalitete života:** pilot-projekti doveli su do konkretnog poboljšanja kvalitete života u uključenim zajednicama. Na primjer, ostvaren je napredak u pogledu okolišne održivosti, infrastrukture, javnih usluga i lokalnog gospodarskog razvoja.

3.2.5. **Modeli koji se mogu reproducirati:** pilot-projekti iznjedrili su uspješne modele koji se mogu reproducirati u drugim regijama i koji pružaju praktične smjernice za provedbu strategija teritorijalnog razvoja u različitim kontekstima.

3.2.6. **Ekonomski prosperitet i održivost:** inicijative su potaknule održivi ekonomski rast, smanjile učinak na okoliš i u prvi plan stavile lokalne resurse, što je pridonijelo otpornijim i održivijim gospodarstvima.

3.2.7. **Veći institucionalni kapaciteti:** suradnjom i razmjenom znanja lokalne i regionalne institucije ojačale su svoje kapacitete za planiranje i provedbu uspješnih politika.

3.2.8. Iako su u fazi provedbe Teritorijalnog programa 2030. utvrđena 52 poticajna primjera (projekti, inicijative i alati) za primjenu teritorijalnog pristupa u osmišljavanju i provedbi kohezijskih politika, europska distribucija pilot-projekata zapravo je potpuno neuravnotežena.

3.2.8.1. Njemačka nacionalna i regionalna tijela uključena su u pet pilot-projekata, dok ih u Poljskoj sudjeluju tri, a u Austriji, Švicarskoj, Francuskoj, Luksemburgu, Portugalu, Sloveniji i Norveškoj po dva. Belgijska, češka, španjolska, hrvatska, irska, nizozemska, rumunjska i švedska tijela uključena su u pokretanje i provedbu samo jednog pilot-projekta. Ostale države članice nisu uključene u pilot-projekte u okviru Teritorijalnog programa 2030. Prilično je neuobičajeno da neke sredozemne države članice nisu uključene u pilot-projekte u okviru Teritorijalnog programa 2030. (primjerice, Italija i Grčka) ili da imaju vrlo nisku razinu sudjelovanja (Španjolska), a isto vrijedi i za istočne države članice.

3.3. Kad je riječ o provedbi mjera od strane javnih i/ili privatnih tijela na područjima na razini NUTS 2 i NUTS 3, ostvareni su rezultati s obzirom na gospodarsku, okolišnu i socijalnu dimenziju, a postignuti su prije svega provedbom inicijativa koje se podupiru u okviru europskih programa pod neizravnim upravljanjem:

3.3.1. **Poboljšanje teritorijalne kohezije:** smanjenje socijalnih i ekonomskih razlika radi veće teritorijalne kohezije ciljanom dodjelom sredstava iz europskih strukturnih i investicijskih fondova, kojima su financirani infrastrukturni projekti, projekti urbanog i ruralnog razvoja te socijalne i gospodarske inicijative.

3.3.2. **Integracija teritorijalnih politika:** promicanje integriranog pristupa prostornom planiranju poticanjem suradnje među raznim politikama EU-a, kao što su kohezijska politika, zajednička poljoprivredna politika (ZPP) i europski zeleni plan. To je dovelo do veće sinergije između ciljeva teritorijalnog razvoja i drugih politika EU-a.

3.3.3. **Razvoj lokalnih i regionalnih kapaciteta:** poboljšanje tehničkih i administrativnih kapaciteta lokalnih i regionalnih vlasti na način da su olakšani osmišljavanje i provedba složenih i održivih projekata.

3.3.4. **Poticanje održivog razvoja:** jačanje okolišne održivosti, primjerice obnova degradiranih urbanih područja, energetska učinkovitost, održiva mobilnost i integrirano upravljanje prirodnim resursima.

3.3.5. **Jačanje teritorijalne suradnje:** jačanje prekogranične, transnacionalne i međuregionalne suradnje putem programa kao što je Interreg, koji su olakšali razmjenu primjera dobre prakse i provedbu zajedničkih projekata među europskim regijama.

3.3.6. **Uključenost dionika:** jačanje sudjelovanja socijalnih i gospodarskih partnera, uključujući i građane, poduzeća, nevladine organizacije i visokoškolske ustanove, u postupak donošenja odluka i teritorijalno planiranje. To je dovelo do veće transparentnosti i većeg prihvaćanja teritorijalnih politika.

4. **Budućnost Teritorijalnog programa 2030. i sljedeći koraci**

4.1. Budućnost Teritorijalnog programa 2030. usko je povezana s tranzicijama koje obilježavaju razvojne i kohezijske procese europskih teritorija. U tim se procesima posebna pozornost mora posvetiti demografskim promjenama.

4.1.1. Kad je riječ o demografskim promjenama, trebalo bi podupirati strateške inicijative i mjere kako bi se svim europskim regijama omogućilo da se na održiv i uključiv način prilagode kratkoročnim i srednjoročnim učincima. Konkretnije:

— treba jačati socijalnu infrastrukturu kako bi se poboljšao pristup zdravstvenim uslugama i uslugama socijalne skrbi, posebno u ruralnim i udaljenim područjima;

— treba promicati socijalnu uključenost i inicijative za bolju integraciju migranata i podupirati zajednice izložene demografskom padu;

— treba podupirati lokalno gospodarstvo radi razvoja srebrnog gospodarstva odnosno stvarati prilike za rad i osposobljavanje za mlade i žene, a usto treba poticati digitalizaciju i inovacije.

4.2. Treba ojačati integrirani pristup Teritorijalnog programa 2030. radi promicanja uravnoteženog i održivog teritorijalnog razvoja unutar EU-a, stavljajući u prvi plan sveobuhvatnu viziju, vodeći pritom računa o interakciji između različitih sektorskih politika i razina upravljanja:

4.2.1. **Teritorijalna kohezija:** promicanje uravnotežene raspodjele resursa i mogućnosti među europskim regijama i smanjivanje teritorijalnih nejednakosti. Jačanje mjera kojima se osigurava da sve regije, uključujući one slabije razvijene, imaju pristup prilikama za gospodarski i socijalni razvoj.

4.2.2. **Višerazinsko upravljanje:** promicanje bliske suradnje između lokalne, regionalne, nacionalne i europske razine vlasti kako bi se osigurala usklađenost politika i intervencija.

4.2.3. **Integracija sektorskih politika:** osiguravanje toga da se politike koje se odnose na regionalni razvoj, promet, okoliš, energetiku, poljoprivredu i druge politike koordiniraju i uzajamno osnažuju promicanjem upotrebe instrumenata integriranog teritorijalnog razvoja, kao što su integrirana teritorijalna ulaganja i lokalni razvoj pod vodstvom zajednice, kojima se mogu zajednički vrednovati gospodarski, socijalni i okolišni aspekti s obzirom na različite teritorijalne dimenzije.

4.2.4. **Održivost i otpornost:** promicanje praksi kojima se smanjuje učinak na okoliš i potiče dugoročna održivost te podupiru mjere za jačanje otpornosti regija, gradova i općina na klimatske promjene, poboljšavajući kapacitet zajednica i infrastrukture za prilagodbu.

4.2.5. **Teritorijalna konkurentnost:** poticanje inovacija, istraživanja i razvoja kako bi se poboljšala konkurentnost europskih regija podupiranjem razvoja lokalnih gospodarstava uz pomoć politika kojima se potiču poduzetništvo, digitalizacija, pristup globalnim tržištima i prilagodba vještina radnika.

4.2.6. **Dostupnost i povezivost:** poboljšanje prometne infrastrukture kako bi se osigurala bolja povezanost među regijama i s ostatkom svijeta i smanjenje digitalnog jaza kako bi se potaknulo sudjelovanje svih teritorija i lokalnih zajednica u mogućnostima koje nudi digitalno gospodarstvo, s posebnim naglaskom na područjima u geografski nepovoljnom položaju.

4.2.7. **Kvaliteta života i dobrobit:** osiguravanje toga da sve regije raspolažu visokokvalitetnim osnovnim javnim uslugama, kao što su zdravstvene, obrazovne i socijalne usluge, i promicanje sigurnog i zdravog životnog okruženja, s naglaskom na kvaliteti zraka, vode, tla i zelenih površina.

4.2.8. **Praćenje i ocjenjivanje:** upotreba posebnih pokazatelja za praćenje napretka teritorijalnih politika i procjenu učinka intervencija, ne samo kvantitativnom analizom, već i definiranjem pokazatelja kojima se može mjeriti kvaliteta poduzetih mjera.

4.3. Uključivanje Teritorijalnog programa 2030. u europski semestar neophodno je za uravnotežen razvoj regija EU-a. Tim se pristupom usklađuju teritorijalne politike i gospodarske strategije, osigurava koordinirani odgovor na lokalne izazove i povećava vidljivost pitanja povezanih s kohezijom. Osim toga, takav pristup pridonosi i smanjenju regionalnih razlika, promicanju uključivog rasta i maksimalnom povećanju učinka javnih politika.

4.3.1. Strateška koordinacija: EGSO smatra da se pitanjima kohezije, održivosti i otpornosti raznih teritorijalnih dimenzija EU-a ne može baviti zasebno uobičajenim instrumentima, pa preporučuje da se Teritorijalni program uključi u postupak europskog semestra, u skladu sa smjernicama koje podupire ESPON.

4.4. Jačanje građanskog pristupa i veće sudjelovanje civilnog društva u Teritorijalnom programu 2030. nužni su aspekti za osiguravanje uključivijeg, demokratskijeg i održivijeg teritorijalnog razvoja. Treba ojačati mehanizme sudjelovanja kojima se organizacijama civilnog društva i građanima omogućuje da aktivno doprinose postupcima donošenja odluka, od planiranja do provedbe i evaluacije teritorijalnih politika.

4.4.1. **Sudjelovanje socijalnih i gospodarskih partnera:** potpora većoj primjeni javnih rasprava i participativnih procesa radi uključivanja organizacija civilnog društva, zaklada i drugih filantropskih organizacija te građana u proces donošenja odluka.

4.4.2. **Osnaživanje zajednice:** osiguravanje potrebnih alata i vještina lokalnim i društvenim zajednicama od suštinske je važnosti za njihovo aktivno sudjelovanje i utjecanje na odluke koje se odnose na njihovu regiju, grad ili općinu. Prioritet je poboljšati znanja i vještine administratora i službenika lokalnih vlasti u pogledu alata i metodologija koje pruža Teritorijalni program 2030. kako bi se, s jedne strane, poduprlo sudjelovanje i pristup mogućnostima koje taj program nudi, a s druge strane promicala komplementarnost svih javnih sredstava EU-a za potporu postupcima provedbe.

4.4.3. **Transparentnost i pristup informacijama:** osiguravanje pristupa relevantnim podacima i informacijama o teritorijalnom razvoju i javnim politikama, kao i osiguravanje transparentnosti postupaka donošenja odluka i jasnog priopćavanja razloga za odluke građanima.

4.4.4. **Socijalna integracija i uključenost:** osiguravanje toga da sve društvene skupine, uključujući i manjine i ugrožene skupine, budu zastupljene i da se čuje njihovo mišljenje u vezi s donošenjem odluka koje se odnose na njihovu regiju, grad ili općinu. Osim toga, bitno je da se politikama promiču integracija i socijalna kohezija rješavanjem problema nejednakosti i diskriminacije i poticanjem i primjenom horizontalnog pristupa međugeneracijskoj solidarnosti i pravednosti ([27]).

4.4.5. **Suradnja među sektorima:** davanje prednosti suradnji među javnim upravama, privatnim poduzećima i organizacijama civilnog društva radi ostvarivanja teritorijalnih projekata. Lokalne vlasti ključne su za pretvaranje ciljeva Teritorijalnog programa 2030. u konkretne mjere putem strateškog planiranja, upravljanja resursima, međuregionalne suradnje i uključivanja zajednica.

4.4.6. **Praćenje i participativna evaluacija:** jamčenje sudjelovanja predstavnika civilnog društva u praćenju i evaluaciji teritorijalnih projekata i politika.

([27]) Mišljenje Europskog gospodarskog i socijalnog odbora – Promicanje europske međugeneracijske solidarnosti – osmišljavanje horizontalnog pristupa EU-a (SL C, C/2024/6869, 28.11.2024., ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/6869/oj).

4.4.7. **Demokratsko upravljanje:** promicanje demokratskijeg, uključivijeg i odgovornijeg upravljanja u kojem predstavnici civilnog društva i građani nisu samo objekti politika, već i aktivni subjekti u oblikovanju budućnosti svojih regija, gradova i općina.

Bruxelles, 5. prosinca 2024.

Predsjednik
Europskog gospodarskog i socijalnog odbora
Oliver RÖPKE